

ארתור שניצלר

הזוכרים אתם את פאלוני בסיפורו הסימבולי של זאנגביל "תיבת

נח" ? הרחק, הרחק ממעון איש, על אי בודד ושמם, עומד לו הצעיר בעל העינים הנוצצות, יליד הרחוב הפראנקפורטי, וחולם את חלומו הגדול על גאולת עמו, על "ירושלים החדשה"... מימי הניאגרה מכים את גליהם באון ורעש ואלפי ניצוצי-מרגליות נופלים, מתפזרים מסביב, מתרוממים ומתערבים בקוי השמש המפוזים, עפים כנטפי נוגה ומלטפים בקרירות משובבת... מלפניו — הים — רוחב וזוהר, יראה ועצמה, הרובץ כחיה אגדית ומנשם בכבדות — ותלתליו-גליו מתבדרים, מתעגלים ומתנשאים ברוח... ומאחריו — אפס-התקוה, חזיון השאיפה והחלומות בכל סלעיו הערומים, כפיו השחומים, קרקעו הגרוד, בכל פראותו ושוממותו — והוא, "יליד-הרחוב", עומד שם על שן-סלע ומרים את דגלו — דגל עמו המקופל...

פתאום מופיע לפניו מפינה נסתרה ז'קעד האדום, אחד האינדיאנים הפראים, אשר בעורקיו נוזל דם מלך, ראש השבט האירוקביים הנהדר — והוא פונה אליו בשאלה:

— הגידה לי, אחי, מה טיבה של אומה זו העושה סמלים, מניפה דגלים, מציגה מצבות ואינה משתדלת ליסד ערים וכפרים כחבריהם הלבנים או שכונות ומחנות כבני שבטי? ...

— מושל אדיר — עונה החולם הצעיר בהשתחוויה עמוקה — אומה זו שאני אחד מבניה, אמנם מיסדת ובונה, יוצרת ומכוננת, אולם רק בשביל אחרים ולא בשביל עצמה...

— ככה? .. ככה? .. — מקמט את מצחו הצר בן-מלכים הפרא — אבל אז... או לי תואילו לי צור ולכונן גם בשבילי? בשביל עמי? ...

ואנחנו, עמא פויזא, מצייתים — ויוצרים, נשמעים — ומכוננים, נשמעים לגדולים, נשמעים לקטנים, נשמעים לפראים, נשמעים לבעלי-תרבות, פעם מתוך כפיה ואונס, מתוך הכנעה לתרבות לחצנית, ופעם — מתוך רצון טוב, מתוך חפץ ההסתגלות והחקוי... ומכונת-היצירה שלנו

עובדת מבלי הרף — וערכים חדשים נבראים, דעות חדשות מתפשטות ויוצאות. ברואי־יופי, ניצוצי־טעם, לפני חיים ומחשבה, פניני שירה וצלצולי־זמרה — הכל מצטבר ומוצא לשוק ונעשה לסחר־עמים, הכל הולך ונבלע בסביבה הכללית, מתעכל ולפעמים מזדייף, מסתכסך ומקבל צורה משונה עד שלעתים קרובות אין אנחנו מכירים את תוצרתנו אנו... ובשעה של רנון ובעיטה, שגושא והתפרצות — הכל מזדקף על חשבוננו, אנחנו — בעלי התעשייה הסיטונית, אנחנו „המפרנסים ומעניקים ועלינו לתת דין וחשבון על מעשינו... אומה פזרנית, עניה מבפנים ועשירה מבחוץ“...

ובודדים ונפרדים תועים הכחות היוצרים שלנו, נדחקים ויוצאים מעבר ל„רחוב“, נדחקים אל העולם, אל ברק יפעתו המעוור, אל שאון תענוגיו המדהים, עדנת־תאוותיו ושלל־חטאיו... ושם — אחרי עינויים. פרכוסי־הנפש וקרבנות, המה מטפסים ועולים על במת החיים, מבצרים להם פינה, מטים אוזן אל שירת התבל והבריאה, מפרידים בין קטעי הקולות ושברי הצבעים, טובלים ומתרחצים בנגוהות, שוכחים לפעמים את מוצאם וסבל ירושתם — ויוצרים...

ואחת מאלה הנפשות התועות, עשירת המחשבה והרגש, רווית האור המזרחי, מלאת הסער ושטופת הלעג הוא — ארתור שניצלר, הסופר והדרמתורגן היהודי.

הנה הוא עומד על במת החיים, טובל את מכחולו בשטף־צבעי־רקמתם, פוסע ומצליף, עט ומקדש — ורסיסי שירה משתפכים ומנגינת־העולם רוטטת ומתרככת ובני־אדם עונים ומברכים את אלהי התענוגים והאור. והוא יוצר להם את העלמה המתוקה („דאס זיססע מיידעל“) הווינאית בפחזותה התמידית, באויריות רגשותיה, בלטופה, בלהט תאוותה החולף ובפזיזות החטא שלה...

והיצירות האלה מה קלות הן, שבעות־גוון ורטובות־צבע, מלאות חום מלטף ומרענן לרגעים. אין בהן משום אותו כובד המחשבה, קמיטת המצח והניקור בפרובלימות נפשיות וחברתיות עמוקות, כאותן שמוצאים אנו אצל האגף הימני של החזנים המודרניים, אצל ברנרד שאו, בקר וגלסוורטי — אלה יוצרי הדרמה הפסיכולוגית והאידיאליסטית. אצל שניצלר — הכל אור ואויר, מהירות ותנועה, פריחה וכמישה, משק כנפי־שחר ושנת־חדלון... כי אמנם מה הם החיים אם לא רפרוף וריחוף ממצב למצב, מעמדה לעמדה, מרגש לרגש, בקלות של עונג ובתנועות של דבורה העפה מפרח

לפרח? . . . נשיקה שם, נשיקה פה, ליטוף באולם זה ובמסדרון אחר, מן הטרקלין אל הקובה ומן הקובה אל הטרקלין — והכל בקלות בלתי אמצעית ובגיהוץ מהודר — האין אלה חיי העונג של החברה המודרנית המתחלקת על פני השטח בהרכנות־של־חן ובטיפוף עגבני? . . . פרובלימות, שאלות, חיטוטים . . . יטפלו בהם מי שיטפל — ולאדם המודרני, בעל הנפש המהוקצעת והרגשנית אין 'עת לעסוק בענינים מטרידים כאלה . . . ושניצלר הכיר את תכנם ומהותם של החיים האלה, מישש את דופקו של בן התרבות המבריקה וביטא את שאיפותיו, בנות־החלוף, בחזיון . . .

ביאטריסה, בת העם, אוהבת את המשורר פיליפה, אולם היא כבר שבעת־רגש ומשתעממת ובסתר לבה היא מתחילה להמשך אחרי הנסיך המגוהץ ואהוב החיים. אחרי בולמוס של קנאה מצד המשורר — היא עוזבת אותו והולכת . . . היא אומרת להגשא כדת . . . בחיים כאלה בודאי יש עונג וצריך לנסות . . . אבל הנסיך, בן התאווה והתפנוקים, אומר להשתמש בזכותו: *Ius ultimae noctis*. אחיה של ביאטריסה מתחנן לפניו והוא מוותר על זכותו, אך פה מתעוררת מאליה תאוה עזה בלבה של ביאטריסה אל הנסיך והיא גומאת מכוס החיים בארמונו בתוך נגוהות העושר והתענוגים . . . אולם גפשה המלאה תהפוכות של בת *fin de siecle* דורשת גירוי יותר חריף וחזק — והיא עוזבת את הארמון ושבה עוד הפעם אל אהובה המשורר — ושם היא מוצאת את קברה . . . ("צעיפה של ביאטריסה").

חפץ החיים, מלוא התאות המתפרצות, שאון המאויים הרגעיים — הכל זורם בחזיון הזה, ולפניך עוברים בני התקופה יוצרי החברה: המשוררים, הציירים, האמנים, אהובי האושר ומפונקי־התאווה בהתחלפות רגשותיהם המחודדים ואתה מסתכל בריבוי הגוונים שבהם ובמהירות תנועותיהם ורואה כי כל אלה רעבי ההשתובבות חוטפים את נתחי החיים ובולעים אותם במהירות רגשנית כאילו הם יראים פן יאחרו את המועד, הרגעים יעברו, הרגש יצטנן והתאווה תנדוף . . . יודעות הן, הבריות הללו, כי החיים לחטיפה ניתנים: חטוף וחיה, חטוף והתענג, כי הכל עובר ונובל, הכל הולך ומתחלף, רץ ונמס . . . ימי־הילדות, ימי־הנוער! . . . כל זמן שאתה צעיר — כל הדלתות

פתוחות לפניך — מהר וחיה, מהר ושתה מכוס התענוגים! . . .

חיי־שעה נהדרים? . . . — מתלוצץ אחד הצעירים על אוהבו של אמו המתה בשעה שהלז חפץ לשמור בלבו את זכרונה הקדוש לו — חיי שעה — עוברים וכלים עם האחרון באנשים הזוכר אותם . . . רגעים אחרים יבואו . . .

יבוא האביב, ינצו הפרחים וחיים חדשים יתעוררו — ואתה בן־אדם לך והחלץ לקראתם! („דער איינזאמע וועג“).

החיים אינם עומדים... יקרים גם הרגעים... חוש, בן־אדם, חוש! וצמאי החיים הם גם האב העוטה חרפה על לגיונו ובורח משדה המערכה, גם הבת השמה רעל בכוסו להפטר ממנו, השכור והחולה והגוזל ממנה את חופשתה, גם אשתו של שר האלף שחדרה בחצות ליל אל מעון אהובה ומתחננת לפניו לעזוב את המחנה — ולנדוד למרחקים בחברתה — ונהרגת פתאום על־ידי בעלה האורב לה; וגם אותו מאכס המבלה את הרגעים האחרונים לפני המלחמה הקשה בהלולות התאוה עם מריה... („הקריאה לחיים“).

לפעמים כשעומדים אנחנו שקועים ומתענגים על התחלפות המחזות העובדים לפנינו, נחיש בקרבנו מבלי משים מעין אותה ההרגשה שאנו מרגישים בשעה שאיש זר בא אל חדרנו ומוצא אותנו בשעת קלקלתנו. טיפוסים חיים ומפרכסים עוברים לפנינו, אנחנו מסתכלים בשרטוטי פניהם הלוהטים, חודרים אל מבטי עיניהם המלאים רגש — ופה מן הצד, מאיזו פינה חבויה, מציץ עלינו איזה ליצן אכזרי, מחייך ומהתל בנו על עמל־השוא שאנו משקיעים בחיים אלה, וכאילו קורא בכוז: ראו את הבריניות שבניתם, את הפלטרין שכוננתם, את סמלי החיים שטיפחתם — הביטו והתענגו — ואנו מכיריז את כל עמקה של החרפה וכובשים את פנינו בקרקע מבושה... אז מתגלה לפנינו פתאום סופר יהודי בעל ירושה עתיקה שמוצאה — מהר חורב, זרי לבנון וחרמון והיא נמשכת עד הפירינאים והאפינינים. הוא דורש עלבונם של החיים שחוללו, עלבוננו של האדם, ואנחנו מקשיבים ללעגו השנון, רואים את מררתו המתפקעת — והננו נכנעים להדר גאוננו...

ושוב מונחת לפנינו „חתיכת חיים“, כמו שרגיל לאמר פיאודור סולוגוב. המשחקת מסרבת להשתתף „בחיי החברה“ למרות רצונו של מנהל הבימה החושב השתתפות כזאת להכרחית „לעלמה של מקהלה“. היא אוהבת אהבה נאמנה את ראהרינג הצייר המתון והטוב, השובה אותה בתכונותיו הנפשיות היפות, אולם קרינסקי הוא אליל הנשים, מצבו בצבא מבוסס ותביעותיו מענות וקשות... אבל — הרגש מנצח, ובשעה של סכסוכים מחלק ראהרינג מהלומות לאויבו שר־הצבא. וקרינסקי — אדם מלוטש ומצוחצח, בן־החברה ונכנע לנימוסיה — והאחרונה דורשת „סיפוק מוסרי“ בעד עלבון שר־הצבא. — הנעלב קרינסקי, שולח את חברו פולד „בעל

המקצוע", הבקי בחוקי מלחמת-הבינים, אל אויבו ראהרינג. אבל ראהרינג הקר והמתון לועג לדבריו. פולד מתרגז, מתקצף ומדבר רמות בשם "כבוד הצבא" המחולל, וראהרינג מהתל בו. לאחרונה מציע פולד כעין פשרה — מלחמת-דוגמא בלי שפוך דם, אבל הוא, ראהרינג, שוחק לנימוסי-החברה ולהבליה... מזהירים בו בראהרינג כי מרה תהי אחריתו — אך הוא לא ישמע. ובאחרונה — פגישה א'-ל'-אמערקו — וראהרינג נהרג. החברה המודרנית צהלה ושמחה... "עכשו הושב לה כבודה שנתחלל"... (דער פרייווילד").

וכמה אירוניה ולעג מר במלים המעטות האלה! זו היא התקוממות היהדות נגד נפתולי החברה החדשה, זה הוא קול הדברה החמשית ההולך ובוקע מן ההר ומתפשט על מלוא רוחב העולם...

יש ושניצלר אינו מתחבא בצל, אינו מציץ מאחת הפינות. הוא מתקומם בגלוי — ואז לא ידע כל הבדל: מנהגי החברה הכללית המקולקלים, החנופה והצביעות הציבוריות, הרקב והקלקול בחיי עמו — הכל הכל שוה לפניו, על הכל הוא מריק את שפעת ההיתול השנון — וגם על היהודים שנשמעו מדעת. הנה היהודי גולדברג סניגרו של הפרופיסור ברנרדי, בעל הנפש הבזויה והפחדנית, השולח את בניו לבית-ספר קאתולי, השת בחלקות לסביבה הקאתולית, המתהפך בתחבולותיו לבלתי הראות, כאוהבו של הנאשם והגורם כי האחרון יצא חייב בדינו, ועמו יתר הטיפוסים היהודים השליליים העוברים לפנינו בחזון הזה — הם כה נמאסים ומתועבים בעיני שניצלר, כמו ששפלים בעיניו אנשים כפלינט שכל ערכי המוסר מתרכזים אצלו בנקודה אחת — בפוליטיקה שחצנית ודו-פרצופית... ומאידך גיסא — כמה שניצלר מתגאה בליד רוחו הנעלה, בפרופיסור ברנרדי, בגאותו הלאומית שאינה יודעת פשרה, במסירתו לרעיון — משא נפשו ובהכרת-ערכו המכניעה גם אויביו!... וכשאתה מטייל ונכנס אל אוצר-התמונות המפואר שלו, אל סיפורו "דער וועג איניס פרייע", ואתה עובר דרך אולמיו וחדריו הרבים, מסתכל בכל אלה הטיפוסים השונים החולפים לפניך, שמן המציאות באו והשתערו על הבד, שכולם כה רעננים, מפרפרים ומלאים רטטי-חיים משוזרים, מסובכים וטוויים מנימים דקים ההולכים ומתפשטים מעמקה של החברה הכללית המורכבה, כשאתה רואה את הזקן ארנברג, המדבר אידית להכעיס את בנו אוסקר, הנמשך אחרי הקאתולית, את גוליבסקי הציוני החולם את חלום עמו, את כל אותם המשוררים, הציירים, המנגנים, הפסנתרנים ומתקני

החברה האנושית שלמראית עין הם כאילו עברו את "התחום" וכאותם אדני-
השדה באגדה המה בכל זאת קשורים אל עברם ואל סבל ירושתם — אז
אתה בא לידי הכרה עד כמה גם אותו החולם הפזוז תאב הזוהר והרפרוף,
שכור הרגע והליפוף העגבני, אותה הנשמה התועה המבקשת את תקונה
בעולמות אחרים, ברגשותיו הסבוכות והמלוטשות, בתאוותיו המרטטות —
ש ל נ ו ה ו א , ממקורנו הוא יונק וממרחבי החיים והתענוגים — אל
ר ח ו ב נ ו הוא שואף ואל תחומנו הוא מתגעגע, ומבלי משים עולים על
לבנו דברי איזה משורר נשכח, כי

כוכבינו — כוכבי זהר —

לנצח אינם כבים,

לכל העולם הנם זורחים

ואלינו המה שבים...